

SALATA O. O. Ukrainian question in the national policy of Germany in the period of Great Patriotic war 1941–1944.

The strategic plans of Hitler Germany are analysed Ukrainian question which had an enormous value for advancement of fascist invaders east.

Святненко А. В.

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв

ТЕРИТОРІАЛЬНО-АДМІНІСТРАТИВНИЙ УСТРІЙ ХРИСТІЯНСЬКИХ ЦЕРКОВ НА ПРАВОБЕРЕЖНІЙ УКРАЇНІ (КІНЕЦЬ XVIII – ПЕРША ПОЛОВИНА XIX СТ.)

На основі аналізу джерел і літератури в статті висвітлюються реформи територіально-адміністративного устрою Православної, Греко-уніатської й Римо-католицької церков на Правобережній Україні в кінці XVIII – першій половині XIX ст. Звертається увага на особливості становлення церковних органів управління.

Актуальність неупередженого та зваженого вивчення історії та тенденцій розвитку діючих на території України конфесій підтверджується подіями сучасного життя. Адже останнім часом спостерігається посилення впливу релігії на розвиток соціальних і культурних процесів в Україні та участь релігійних об'єднань у суспільно-політичному житті. Тому дослідження історичного минулого церков в Україні є актуальним для з'ясування витоків тих розбіжностей у поглядах, традиціях, які існують на сьогодні у різних релігійних конфесій.

Об'єктом дослідження є Християнські церкви наприкінці XVIII – першій половині XIX ст., а предметом історичного аналізу визначено територіальне розміщення та структура церковного управління Православної, Греко-католицької й Римо-католицької конфесій.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі документів державних та церковних установ, наукових історичних розвідок висвітлити причини, хід і наслідки церковно-адміністративних реформ на Правобережній Україні, проаналізувати реорганізації структур ієрархічних вертикалей, єпархіальних устроїв.

Наприкінці XVIII ст. в результаті поділу Польщі Російська імперія розширила свої межі за рахунок приєднання земель Правобережної України. Новоприєднані території підлягали державно-адміністративному та церковному реформуванню за загальноімперським зразком. Це перш за все стосувалося Православної церкви, яка на той час отримала статус

державної й панівної релігії. Враховуючи специфіку регіону, конфесійні особливості, менталітет місцевих жителів цей процес йшов повільно, аж поки було досягнуто “єдинообразие” в їх устрої і встановлено повну відповідність між адміністративними і церковними кордонами. На це спрямовувалась низка наказів. Перший вийшов 23 квітня 1793 р., згідно якого на землях Київщини, Поділля, та східної частини Волині були утворені три губернії: Мінська, Ізяславська і Брацлавська. Приєднання західної частини Волині стало підставою для продовження реформи. 1 травня 1795 р. Брацлавська губернія була поділена на дві – Брацлавську і Кам'янець-Подільську. Ізяславську було перейменовано на Волинську губернію у 1796 р. Формування державно-територіального устрою завершено 1797 р. створенням Київської, Подільської, Волинської губерній. До складу Київської губернії входили землі, розташовані по правому березі Дніпра [1].

Поступово, по мірі поширення православ'я у регіоні вибудовувалася система єпархіального устрою. Враховуючи малочисельність православного кліру і парафій у 1793 р. у межах трьох губерній була створена одна Мінсько-Ізяславсько-Брацлавську єпархія. Вона ставала незалежною від Київського митрополита. За церковною класифікацією вона належала до II класу. Очолювати єпархію було призначено Віктора Садковського, якому надавалося звання архієпископа [2]. За своєю територією це була найбільша в імперії єпархія, а через два роки потому вона переважала й за кількістю церков й парафій. Так, станом на 1795 р. православних церков тут нараховувалось 2328, ще більше (2996) залишалися уніатськими, тобто такими, які у майбутньому могли й повинні (за планами імперської влади) були стати православними. Закріплення позицій Православної церкви і поширення її впливу у регіоні вимагали перегляду єпархіального устрою. Згідно наказу від 3 квітня 1795 р. було утворено самостійну Брацлавську єпархію II класу. До її складу входили 24 повіти і 2.048 православних церков. В той же час засновано Житомирську єпархію III класу, але на правах вікаріатства Мінської єпархії. Відповідно до класу єпархій виділялися кошти на утримання єпископських будинків, консисторій і встановлювався штат чиновників консисторій [3]. Водночас коригувались кордони єпархій. Так в 1797 р. істотно були змінені межі Київської єпархії. Від неї вилучили землі на Лівобережжі й розширили її за рахунок правобережних повітів [4]. Узгодженню адміністративного й церковного поділів у Житомирській та Брацлавській єпархіях був

присвячений синодський указ від 4 серпня 1799 р. Згідно нього міста Дубно, Кременець і Старокостянтинів раніше зараховані до Брацлавської єпархії, а в територіально-адміністративному відношенні належали до Волинської губернії були віднесені до влади Житомирського єпископа [5]. Завершив тривалий процес перебудови єпархіального устрою на Правобережжі указ від 16 жовтня 1799 р. “Про приведення єпархіальних меж у відповідність до меж губерній” [6]. Відповідно до нього Житомирське вікаріатство стало самостійною єпархією III класу, єпископ якої став йменуватися Волинський і Житомирський. Брацлавська єпархія змінила назву на Подільську. Таким чином, на території Правобережної України у 1799 р., утворилося три єпархії: Київська 1-го класу, до якої входило 12 міст з повітами: Київський, Радомишльський, Васильківський, Сквирський, Канівський, Таращанський, Звенигородський, Черкаський, Чигиринський, Липовецький, Махновський, Богуславський. Подільська II-го класу, влада, якої поширювалась на 11 міст із повітами: Кам'янець-Подільський, Ушицький, Могилівський, Ямпільський, Ольгопільський, Балтський, Гайсинський, Вінницький, Летичівський, Літинський, Проскурівський. Остаточне завершення формування Подільської єпархії відбулося у 1804 р., коли вона стала відповідати кордонам Подільської губернії [7]. Волинська єпархія III-го класу поширювалась на 12 міст з повітами Житомирський, Овручський, Новоградський, Острозький, Дубновський, Кременецький, Володимирський, Ковельський, Луцький, Рівненський, Заславський, Старокостянтинівський [8].

Вибудовувалась й ієрархічна структура Православної церкви на Правобережжі. В основу покладався “Духовним регламентом” (1720 р.), згодом йшло удосконалення, зафіксоване численними указами, які у 1841 р. було зведено у “Статут духовних консисторій” [9]. Влада єпископів поділялася на три гілки: адміністративну, судову та господарчу і поширювалась виключно на межі ввірених їм єпархій. Єпископи знаходились у віданні Синоду, призначення їх на посаду, за поданням обер-прокурора Синоду, затверджував імператор. Діяльність єпископів контролювалась через звіти, які двічі на рік, а за необхідністю й частіше, подавались до Синоду й мали всебічно висвітлювати стан справ у єпархіях.

В кожній єпархії створювалась консисторія (з 1786 р. до 1832 р. в Київській єпархії цей орган носив назву декастерія), яка являла собою адміністративну установу, що структурно відповідала губернським

присутнім місцям. Територія єпархій ділилась на церковні округи – протопопії, що відповідали світським повітам. Вони управлялися духовними правліннями під керівництвом протопопа. Протопопії, як церковні округи на рівні повітів в свою чергу поділялися на благочинні округи, або благочиння (10-30 церков). Як правило, в протопопіях було 5 або 6 благочинній. Духовні правління наглядали за благочинними і церковним округом [10].

Реформування єпархіального устрою, встановлення багатоступеневої ієрархічної церковної структури, що базувалась на чіткій підпорядкованості нижчих установ вищим, запровадження всебічного нагляду й контролю на всіх рівнях, все це було приведено у відповідність до загальноімперських норм, і давало можливість у зручному і перевіреному владою режимі регулювати й корегувати діяльність Православної церкви у регіоні.

Утворенню єдиновірної держави перешкоджала поліконфесійність приєданого Правобережжя і особливо наявність Греко-католицьких і Римо-католицьких церков, які мали великий авторитет і вплив на місцеве населення. Самостійне функціонування будь-яких інституції, а тим більше релігійних іновірних, було неприпустимим з точки зору абсолютистської влади. Протягом досліджуваного періоду залежно від політичної ситуації в країні й поглядів самих монархів релігійна політика здійснювалася радикальними чи ліберальними засобами, але незмінною залишалася мета – максимально узалежнити церкви від самодержавної влади, позбавити самостійності дій, зробити слухняним знаряддям у впровадженні державницької політики.

Велику увагу уряд спрямовував на побудову організаційних структур Греко-католицької й Римо-католицької церков.

Наприкінці XVIII ст. Греко-католицька церква була дієздатною організацією, котра за ареалом поширення та кількістю вірних успішно конкурувала як з Православною, так і з Римо-католицькою церквами. На українських територіях, які входили до складу Речі Посполитої, функціонували три єпархії: Володимирська, Луцько-Острозька, Львівсько-Кам'янецька та Митрополича. В їх межах перебувало 4 034 парафій [11].

Організаційно-адміністративна вертикаль Греко-католицької церкви, що складалася під латинськими впливами протягом XVII–XVIII ст., була представлена митрополитом та єпископами, яким підпорядковувалися декани, ігумени монастирів, парафіяльні та домові священики. До єпархіальних структур належали капітули, консисторії, з'їзди деканів та духовні освітні заклади. Існував інститут довірених каноніків-візитаторів, які

здійснювали ревізію церков [12]. Функціонування вищезазначених церковних інституцій забезпечувало поступальний розвиток самої церкви. Організаційно міцна Уніатська церква забезпечувала певний захист від польсько-католицького наступу, відстоювала давні національні форми релігійного життя.

Політику російського уряду щодо уніатської церкви на підлеглих територіях визначали два фактори: розуміння того, що саме унія стоятиме на перешкоді включення краю в систему єдиної держави і сприйняття її як тимчасово спольщеної, що при запровадженні певних заходів мала бути повернута у лоно православ'я.

Наказом від 6 вересня 1795 р. було ліквідовано уніатську митрополію та всі єпархії на українській території. Церкви та монастирі приписувалися до Білоруської єпархії і підпорядковувалися архієпископу Іраклію Лісовському. Високим ієрархам ліквідованих уніатських структур були надані пенсії, митрополиту визначено місце осідку на вибір у Римі чи Петербурзі, і заборонено перебувати на новоприєднаних від Польщі землях [13]. Повна втрата своєї ієрархії та єпархіальних структур відбилася на значному зменшенні кількості мирян та духовенства.

Загальний догляд за діяльністю Греко-католицької і Римо-католицькою церквами покладался на Департамент у Справах Католицької церкви в Колегії духовних справ, створений 1797 р. До складу інституції входило троє духовних і троє світських осіб. З 1798 р. головою Департаменту було призначено римо-католицького митрополита. На підставі того, що "вони (уніати) приєднані чи до нас чи до католиків, а не самі по собі", греко-католики не мали своїх представників у духовній колегії і підпадали під юрисдикцію католицької установи. Лише 1804 р. уніати отримали право представляти інтереси своєї конфесії у вищій духовній інстанції [14].

Становище Греко-католицької церкви дещо покращилося за часів правління Павла I та Олександра I, релігійна політика яких вибудовувалася на засадах лібералізму й віротерпимості до підданих. Відновлення єпархіальної структури церкви відбулося згідно імператорського наказу 1798 р. [15]. Залишаючи архієпископство Полоцьке для парафіян Білоруської губернії, було відкрито єпархії Берестейську для уніатів Литовської і Мінської губерній і Луцьку, до якої входили всі греко-уніатські парафії Київської, Волинської та Подільської губерній. Єпископом Луцької єпархії було призначено Стефана Левинського. Осідок його був у Почаєві. Церковне управління в новостворених уніатських єпархіях мало

проводитись за правилами, виписаними для католицької церкви. Зміцненню позицій уніатів сприяли наступні заходи: заборона застосовувати протиправні дії щодо Уніатської церкви, створення у 1805 р. при римо-католицькій колегії окремого відділу, що відав справами Греко-католицької церкви, відновлення 1806 р. митрополичого титулу [16].

Першочергова увага урядом приділялася справі облаштування життя римо-католицьких громад та створення системи централізованого управління церквою. Польська меншина разом з римо-католицьким духовенством становили вагомую політичну силу, яка спиралася на значні матеріальні ресурси. Тому підпорядкування Римо-католицької церкви самодержавній владі було справою складною і довготривалою.

Розуміючи впливовість римо-католицького духовенства на формування суспільної думки, Катерина II, задля перетягання цієї верстви населення на свій бік, у трактаті, підписаному 1793 р. у м. Гродно проголосила, що Римо-католицька церква, яка вступала під владу Російської імперії, отримувала всі права та привілеї, а римо-католицькому духовенству надані всі громадянські права, і безперешкодне виконання духовних потреб [17].

Разом з тим, Катерина II не була зацікавлена у посиленні Римо-католицької церкви на щойно приєднаних до Росії територіях як фактору політичної опозиції самодержавству та ідеолога польського опозиційного руху. Допускаючи існування латинського кліру в межах Росії, влада розпочинає унормування системи церковного управління Римо-католицької церкви. Існуючі чотири єпархії: Віленська, Самогітська, Луцька та Кам'янецька 1795 р. були ліквідовані і замість них створені Пінська єпархія, до якої зараховувалися парафіяни Мінської та Волинської губерній і Летичівська, з католицьким населенням Подільської, Брацлавської і Вознесенської губерній. Католики Київської губернії підпорядковувалися могильовському архієпископу [18]. Територіальні межі формувалися хаотично, без урахування етнічного чинника. Кандидатури єпископів затверджував імператор. Їм надавалися повноваження повного і одноосібного керування на своїй території. Місцевому архієрею підпорядковувалися усі єпархіальні священики та чернечі ордени та консисторія, головуючою особою якої був єпископ, він же визначав склад цієї установи.

Адміністративний поділ Римо-католицької церкви піддавався реорганізації 1798 р. [19]. Згідно указу в межах імперії створювалося шість

єпархій чи дієцезій, дві з них на Правобережжя. Дія Луцької дієцезії окреслювалася територією Волинської, Кам'янецької – Подільською губерній. Зберігалася приналежність віруючих західного обряду Київської губернії до Могильовської єпархії. Тільки 1848 р. Київська губернія увійшла до складу Луцької дієцезії [20].

Кроком у рамках формування централізованого церковного управління стало видання регламенту для Греко-уніатських і Римо-католицьких церков й монастирів. Відповідно до нього заборонялися чернечі з'їзди, які скликалися для вирішення найважливіших справ ордену. Замість виборності провінціалів право на їх призначення в монастирі передавалося єпископам. Від єпископа залежало призначення настоятеля, вікарія, прокурора обителі. Визначені кандидати на високі посади узгоджувалися у римо-католицькому департаменті і затверджувалися імператором. Посередником між єпископом та монастирем були визнані консисторії, а самі архієреї отримували вільний доступ у чернечі обителі з метою їх перевірки. Ченцям заборонялося не тільки переходити з одної єпархії в іншу, а й без дозволу архієпископа виходити на тривалий час за межі монастиря [21]. Позбавивши монастирі властивого їм автономного устрою, держава встановила над ними всебічний, в тому числі політичний контроль.

Вказаний регламент був чинним недовго. Вже 11 грудня 1800 р. вводилися нові правила управління католицьким духовенством, які зменшували повноваження єпископів щодо монастирів. Ченці обителі отримали право обирати настоятеля монастиря, кандидатура якого затверджувалася провінціалом. При цьому списки всіх настоятелів щорічно подавалися до римо-католицького департаменту. Кандидатури обраних провінціалів затверджував сенат. На єпископів покладалася справа загального нагляду за монастирями, без втручання у внутрішні їх справи [22]. Згідно наказів 1802 й 1817 рр. єпископи повинні були збирати повну інформацію про монастирі, костели та про духовенство і передавати її Римо-католицькій духовній колегії. Відомості мали містити всебічну інформацію, як то: про стан костелів та монастирів (муровані чи дерев'яні, коли побудовані, чи є і яка бібліотека при монастирі тощо); становище монахів (імена і прізвища, дата народження, рік священства, які функції виконують, який рівень знань); маєтки (міста, села, фільварки, земля, луки, ставки, ріки, де розташовуються і в якому стані, ким і коли надані тощо); капітал (хто і скільки надав); доходи (від рухомого і нерухомого майна);

зобов'язання (утримання шкіл та учнів, шпиталів, забезпечення бідних) [23].

Система церковної ієрархії підлягала коригуванню, вибудовувалася на підпорядкованості нижчих структур вищим і підпадала під повну залежність і контроль самодержавної влади.

Вищою церковною інституцією греко-уніатського й католицького духовенства відповідно до імператорського указу 1801 року була Римокатолицька духовна колегія. Догляд за її діяльністю покладався на сенат. Склад колегії формувався із духовних й світських осіб. До кола їх повноважень належали: приймати скарги на єпископів, апеляції з єпархіальних судів, вирішувати питання розлучення, здійснювати посередництво у спірних питаннях між монахами та їхнім абатом, розглядати претендентів на посади настоятелів монастирів, єпископів-помічників, здійснювати контроль над чернечим життям, єпархіальними інституціями, економічними справами церков. Обов'язковою умовою при призначенні засідателів колегії було вільне володіння духовними особами російської мови і досконале знання російського законодавства [24].

Елементом адміністративного апарату церков були консисторії. У межах кожної дієцезії функціонувала одна консисторія. Указом 1804 р. визначався штат її службовців: офіціал, віце-вікарій, три асесори, два секретаря (для справ консисторії та для єпископа), протоколіст, перекладач. До штату консисторії також входили губернський реєстратор, канцелярські служителі (їх кількість залежала від завантаження, але не перевищувала шести) та два сторожі із відставних військових. Духовних урядників консисторії призначав єпископ, а світських – державна влада [25]. Службовці консисторій зобов'язувалися надсилати відомості про стан церков, монастирів та кількість духовенства у єпархіях. Вводилася звітність за єдиним зразком, що мала містити таку інформацію: кількість парафіяльних церков у єпархіях із вказівкою у якому повіті вони розташовуються; кількість парафіяльних священиків та вікаріїв; кількість підданих селян і розмір наявного грошового капіталу; кількість монастирів, чоловічих та жіночих, якого ордену і в якому повіті розташовані; кількість монахів та черниць, скільки належить їм селян і який наявний грошовий капітал; кількість парафіян, чоловіків та жінок.

Наказом від 1824 року повноваження консисторій були розширені. Єпископ був позбавлений права змінювати чи скасовувати рішення консисторії. Затверджено новий склад консисторій: офіціал, генеральний вікарій, три судді-асесори, оборонець шлюбних зв'язків, візитатор орденів

(для католиків уведено після 1842 р.). Світськими урядниками консисторії були єпископський секретар та протоколіст, чотири нотаріуси, регістратор-архівіст. Секретар призначався державною владою і був росіянином та православним за походженням. Усі урядники за виконання своїх обов'язків отримували державну платню [26].

Питання, які підлягали юрисдикції римо-католицьких консисторій були окреслені 1847 р. До них належали справи щодо духовенства: визначення дисциплінарного покарання за провини; спірні справи між духовенством, що стосуються рухомого і нерухомого майна церков; скарги та позови на духовних осіб, направлені як духовенством, так і світськими особами; справи про недійсність чернечих обітниць. Вирішення питань за заявами світських осіб: шлюбні справи, визначення законності укладання шлюбів, акти про народження, хрещення, смерть тощо.

Після розгляду справ консисторією, остаточне рішення приймав архієрей, навіть якщо воно не співпадало із висновками консисторії. Малозначні справи єпископ вирішував одноосібно. Призначення чи звільнення членів консисторії духовного стану відбувалося за погодженням з урядом [27].

До органів єпархіального управління належав кафедральний капітул. Члени капітули поділялися на прелатів і каноніків. До кола їх обов'язків входило здійснювати щоденну службу у кафедральних соборах, допомагати єпископу у керуванні дієцезією, контролювати діяльність єпископської адміністрації. З членів капітулу обирали генеральних вікаріїв, генеральних офіціалів, генеральних візитаторів. З утворенням Міністерства духовних справ світська влада почала регулювати чисельність цієї категорії служителів церкви, затверджуючи у званнях прелатів та каноніків. Після секуляризації церковного майна 1842 р. кафедральні капітули утримувалися за державний кошт [28].

Законодавчу функцію єпископ здійснював через право скликання дієцезіальних синодів та оголошення схвалених на них статутів. За імператорським наказом 1817 року скликання синодів потребувало дозволу державної влади, як і публікування статутів синодів.

Значної реорганізації зазнала 1828 р. система управління Греко-католицької церкви. Згідно імператорського наказу управління справами Уніатської церкви передавалося новоутвореній Греко-уніатській духовній колегії, яка підпорядковувалася головному управлінню духовних справ іноземних віросповідань. Головою колегії було призначено уніатського митрополита. До складу її входили два єпископа, яких призначав особисто

імператор і чотири протоієрея, за визначенням місцевих архієреїв. На облаштування інституції, місцеперебування якої визначався Санкт-Петербург, з державної казни виділялося 150.000 карб. Скасуванню підлягали всі існуючі до того часу єпархії і консисторії. Натомість було відкрито Полоцьку і Литовську єпархії. До першої зараховувалися повіти Овруцький Волинської губернії і Радомисльський Київської губернії. Литовській єпархії підпорядковувалися уніатські церкви північних повітів Волинської губернії [29]. Правила вибору до двох новоутворених консисторій, що розташовувалися за межами українського правобережжя були затверджені 17 жовтня 1828 р. Визначався такий склад консисторій: голова, якого призначала світська влада, п'ять членів установи, чотири з яких обов'язково мали бути з білого духовенства і вступали на посаду за розпорядженням єпископа. Член консисторії від чернецтва затверджувався Греко-уніатською колегією. Передбачалася щорічна заміна одного з членів консисторії новим кандидатом [30].

Єпархії в адміністративному відношенні поділялися на деканати. Для кращого управління межі деканатів збігалися з територією повітів. Завдання установи, яку очолював декан, полягали у поширенні розпоряджень світської й церковної влади, здійсненні контролю за їх виконанням, нагляді за діяльністю священників, візитації костьолів, опіці над хворими служителями, складання звітів тощо.

Найменшою церковно-адміністративною одиницею була парафія. Кількість парафій відповідала кількості костьолів. Виконання душпастирських обов'язків, відправлення богослужіння, проведення катехізації віруючих покладалося на священнослужителів. Кожна парафія мала власну канцелярію, де велися книги охрещених, шлюбні книги, книги померлих, книги передшлюбних оголошень, списки усіх парафіян. Через канцелярію парафіяльний клір отримував розпорядження від вищих духовних установ, звітував про їх виконання.

Самодержавна влада поступово обмежувала право титорів на вибір ними парафіяльного духовенства. Наказом від 21 квітня 1833 р. титорство для уніатів було визнано "невластивим самому духу церкви східної", призначення місцевого кліру покладалося на єпископа і місцевого генерал-губернатора [31]. Аргументацією щодо ліквідації права титорів обирати священників до римо-католицьких парафіяльних церков у 1843 р. було те, що "інколи обирають священників, які не мають для цього гідності,... і тим самим має труднощі єпархіальне керівництво, яке зобов'язано відповідати за дії підлеглого духовенства" [32].

При призначенні на високі посади, як то настоятелів монастирів,

церков, членів консисторій від осіб вимагалось скласти присягу на вірність служби перед урядом. Митрополити зобов'язувалися при управлінні паствою керуватися виключно російським законодавством [33].

Отже, протягом досліджуваного періоду йшов процес створення територіально-адміністративного устрою Православної, Греко-католицької й Католицької церков на Правобережній Україні. Залежно від політичної ситуації в країні й поглядів самих монархів релігійна політика здійснювалася радикальними чи ліберальними засобами, але незмінною залишалася мета – максимально узалежнити церкви від самодержавної влади, позбавити їх самостійності дій, зробити слухняним знаряддям у впровадженні державницької політики.

Використана література:

1. Полное собрание законов Российской империи. – СПб., 1830. – Собрание. 1-е. – Т. 23. – № 17.112. – С. 417-419; *Власовський І.* Нарис історії Православної церкви: в 4 т. / І. Власовський. – К., 1999. – Т. 3. – С. 225.
2. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 1-е. – Т. 23. – № 17.113. – С. 419.
3. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству Православного исповедания Российской империи. – СПб., 1915. – Т. 3. – № 1587. – С. 460-461.
4. Полное собрание постановлений и распоряжений по ведомству Православного исповедания Российской империи. Царствование государя императора Павла I. – Петроград, 1915. – Т. 8. – № 410. – С. 471-478.
5. Полное собрание законов Российской империи. – 1-е собр. – Т. 25. – № 19.070. – С. 750-754.
6. Там само. – Т. 25. – № 19.156. – С. 813-821.
7. *Викул П. Е.* Столетие учреждения православной епархии в Подолии (1795–1895) / П. Е. Викул. – Вильна, 1895. – С. 13-14.
8. *Покровский И. М.* Епархиальное устройство Русской церкви в царствование императора Павла I / И. М. Покровский // Православный собеседник. – 1914. – Ч. 1. – С. 52-87.
9. Полное собрание законов Российской империи. – 2-е собр. – Т. 16. – № 14409. – С. 222-230.
10. Історія релігії в Україні: у 4 т.. – К., 1999. – Т. 3 / за ред. А. Колодного, В. Климова. – С. 223.
11. *Крижанівський О. П., Плохій С. М.* Історія церкви та релігійної думки в Україні / О. П. Крижанівський, С. М. Плохій. – К., 1994. – С. 126.
12. *Крижанівський О. П.* Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України XVIII – першої половини XIX ст. / О. П. Крижанівський. – К., 1991. – С. 20.
13. Полное собрание законов Российской империи. – 1-е собр. – Т. 23. – № 17.384. – С. 772-773.
14. Там само. – Т. 25. – № 18.371. – С. 167; – Т. 28. – № 21.393. – С. 450-451.
15. Там само. – Т. 25. – № 18.503. – С. 222.
16. Там само. – Т. 27. – № 20.837. – С. 722; – Т. 28. – № 21.836. – С. 1128; – Т. 29. – № 22.224. – С. 698.
17. Там само. – Т. 23. – № 17.141. – С. 442-447.
18. Там само. – Т. 23. – № 17.379. – С. 761-762.
19. Там само. – Т. 25. – № 18.504. – С. 222-224.
20. Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском. – СПб., 1849. – С. 205.
21. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 1-е. – Т. 25. – № 18.733. – С. 455-456. – № 18.734. – С. 456-458.
22. Там само. – Т. 26. – № 19.648. – С. 433-43; – Т. 34. – № 26.660. – С. 47-49.
23. Там само. – Т. 27. – № 20.302. – С. 226.

24. Батюшков П. Н. Волынь: Исторические судьбы Юго-Западного края / П.Н. Батюшков. – СПб., 1888. – С. 36 ; Свод законов Российской империи. – СПб., 1896. – Т. 11. – С. 16.
25. Описание документов архива западнорусских униатских митрополитов. 1701–1839. – СПб., – 1907. – Т. 2. – С. 639-642.
26. Крижанівський О. П. Церква у соціально-економічному розвитку Правобережної України (XVIII – перша половина XIX ст.) / О. П. Крижанівський. – К., 1991. – С. 29.
27. Акты и грамоты о устройстве и управлении римско-католической церкви в Империи Российской и Царстве Польском. – СПб., 1849. – С. 191.
28. Толстой Д. Римский католицизм в России / Д. Толстой. – СПб., 1907. – С. 251.
29. Полное собрание законов Российской империи. – Собрание 2-е. – Т. 3. – № 1977. – С. 457-459.
30. Там само. – Т. 3. – № 2354. – С. 914-916.
31. Там само. – Т. 8. – № 6126. – С. 22.
32. Там само. – Т. 18. – № 16939. – С. 384.
33. Там само. – Т. 7. – № 5319. – С. 241; Собрание 1-е. – Т. 25. – № 18.892. – С. 589.

СВЯТНЕНКО А. В. Территориально-административный уклад христианских церквей на Правобережной Украине (конец XVIII – первая половина XIX в.в.).

На основании анализа источников и литературы в статье освещаются реформы территориально-административного устройства Православной, Греко-униатской и Римско-католической церквей на Правобережной Украине в конце XVIII – первой половине XIX вв. Обращается внимание на особенности становления церковных органов управления.

SVYATNENKO A. V. Territorial and administrative mode of christian churches on Right-bank Ukraine (the end of XVIII is the first half of XIX centuries).

On the basis of sources and literature analysis this article covers reforms of territorial and administrative arrangement of Orthodox, Greek-Uniate and Roman Catholic churches in the Right-Bank Ukraine at the end of XVIII – first half of XIX centuries. Attention is turned to peculiarities of development of church regulatory bodies.

**Слободян Н.
Київський національний університет
імені Т. Шевченко**

ПЕРСПЕКТИВИ РОСІЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКОЇ СПІВПРАЦІ В ПЕРСЬКІЙ ЗАТОЦІ

Трансформація глобальної системи міжнародних відносин в кінці 90-х років XX століття мала прямий вплив на район Перської затоки. Сполучені Штати і Росія окрім конкурентних переваг мають загальні інтереси в регіоні. Перська затока, де сконцентровані прямі погрози безпеки Росії і США, може стати експериментальним майданчиком, на якому будуть апробовані механізми підтримки регіональної стабільності і безпеки, що відповідає реаліям сучасного біполярного для поста світоустрою.

Якщо в період “холодної війни” радянсько-американські взаємовідносини в близькосхідному регіоні в цілому можна охарактеризувати як стабільну конфронтацію, що базується на проведенні